

Mamma Mia och there is no such thing as a free julmiddag

För drygt tio år sedan skakades den svenska event-branschen, om inte i sina grundvalar, så i vart fall rejält.

Vad som hade hänt var att dåvarande TeliaSonera hade bjudit in ett mycket stort antal chefer och tjänstemän, med medföljande, i offentlig sektor och det privata näringslivet till musikalen Mamma Mia på Cirkus i Stockholm. Inbjudan inkluderade även en välkomstdrink och buffé i Cirkus restauranger. Samtliga inbjudna eller de arbetsgivare, bl. a i form av myndigheter och företag, som de representerade var kunder hos TeliaSonera. En av de inbjudna, rikspolischefen, anmälde händelsen till åklagare som också väckte åtal mot två höga chefer inom TeliaSonera för givande av muta (på den tiden kallat bestickning). Ingen mottagare av inbjudan åtalades dock.

Stockholms tingsrätt (mål nr B 12813-06), där målet stannade, uppskattade förmånens värde för de inbjudna till cirka 1 000 kr, vilket värde tingsrätten ansåg vara så högt att det i sig talade för att förmånen skulle anses otillbörlig. Tingsrätten ansåg dock vidare, efter att ha konstaterat att ett erforderligt tjänstesamband, dvs. samband mellan förmånen och mottagarnas tjänsteutövning, i och för sig förelåg, att inbjudan snarare handlade om attitydpåverkan, dvs. att allmänt marknadsföra TeliaSonera och dess produkter och tjänster till en redan etablerad kundkrets, än beteendepåverkan i en konkret affärssituation. Till exempel pågick det under den aktuella tiden ingen upphandling av motsvarande produkter och tjänster där TeliaSonera skulle ha kunnat vara anbudsgivare.

Tingsrätten ansåg att den allvarligaste invändningen mot TeliaSoneras inbjudan var att nöjesinslaget, trots ett flera timmar långt pass med en presentation av TeliaSonera och dess produkter och tjänster, vilket i sig gjorde att inbjudan kunde ses som ett naturligt och nyttigt led i mottagarnas tjänsteutövning, intog en framträdande plats och att även mottagarnas respektive hade bjudits in. Dock ansåg domstolen också att det fanns en gråzon mellan vad som var tillåtet och vad som var otillåtet samt att det måste finnas en marginal mellan det straffbara området och det som endast gränsar därtill.

Med den sedvanliga hänvisningen till "samtliga omständigheter" och till "en samlad bedömning" konkluderade tingsrätten att den ifrågavarande förmånen inte hade varit otillbörlig. Åtalet mot TeliaSonera cheferna ogillades därför.

Spörsmålet nu, mer än tio år senare, är om rättsläget är detsamma eller om någonting har förändrats. Frågan ställs mot bakgrund av Svea hovrätts den 5 oktober 2018 avkunnade dom (mål nr B 377-18) mot de så kallade kulturcheferna, dvs. chefer vid Statens kulturråd och Statens musikverk, vilka myndigheter fördelar statsbidrag inom kulturområdet, och ett antal företrädare för branschorganisationerna Föreningen Svenska Tonsättare (FST) och Sveriges kompositörer och textförfattare (SKAP) för tagande respektive givande av muta.

En oenig hovrätt dömer ett antal chefer vid de två myndigheterna för att vid sammanlagt fem tillfällen, och i ett fall tillsammans med medföljande, ha låtit sig bjudas på FSTs och SKAPs årliga tillställningar, i form av julmiddagar och vårfester med mat, dryck och underhållning, med inbjudna artister, journalister och politiker. Lika oenigt dömer hovrätten samtidigt ett antal företrädare för FST och SKAP för givande av muta. Organisationerna bakom inbjudningarna, FST och SKAP, döms samtidigt att betala så kallad företagsbot.

Stockholms tingsrätt hade tidigare friat samtliga de tilltalade, eftersom tingsrätten inte ansåg att förmånen i fråga var otillbörlig, bl. a med hänvisning till att Statens kulturråd och Statens musikverk måste samverka med andra aktörer för att främja det svenska musiklivet och att de därför också

måste skaffa sig erforderlig branschkunskap, varför deltagande i de aktuella tillställningarna ansågs ingå som ett naturligt och nyttigt led i de så kallade kulturchefernas tjänsteutövning.

Hovrättens majoritet, bestående av ett hovrättsråd och två nämndemän, ansåg att de tilltalades tjänsteställningar var sådana att ett särskilt integritetsskydd var påkallat och att därför utrymmet för de så kallade kulturcheferna att ta emot tjänsterelaterade förmåner var mycket begränsat. Majoriteten ansåg vidare att inbjudningarna, som värderades till minst 1 000 kr för varje tillfälle, var "förhållandevis dyrbara" och att de inte utgjorde ett naturligt och nyttigt led i mottagarnas tjänsteutövning och varvid det också framhölls att förmånerna hade mottagits vid upprepade tillfällen. Vidare framhöll majoriteten att både FST och SKAP, liksom dess medlemmar, hade berörts och kunnat beröras av Statens kulturråds och Statens musikverks beslut. Allt sammantaget ansågs inbjudningarna representera otillbörliga förmåner för mottagarna.

Hovrättens minoritet, bestående av ett hovrättsråd och en hovrättsassessor, ville ogilla åtalen och minoriteten förde ett liknande resonemang som såväl i den lägre instansen som i Mamma Mia-domen och minoriteten ansåg att inbjudningarna hade ett omedelbart samband med de så kallade kulturchefernas tjänsteutövning och att det hade varit naturligt och nyttigt för dem att delta vid tillställningarna samt att inbjudningarna inte var ägnade att påverka dem i deras tjänsteutövning.

Påföljden för de dömda blev 30 dagsböter vardera, vilket motsvarar straffminimum.

I den övergripande frågan om när en viss förmån kan anses otillbörlig framhölls det i hovrättens dom att lagstiftaren har överlåtit denna bedömning åt rättstillämpningen och att skälet till detta är de skiftande förhållanden som gäller för sådana personer som kan komma ifråga för mutansvar. Vidare framhölls det att när, som i det aktuella fallet, förmånen har lämnats utan något direkt syfte att framkalla ett pliktstridigt handlande från mottagarens sida, krävs det en samlad bedömning av alla de omständigheter som är av betydelse för det enskilda fallet, inklusive sed och allmän uppfattning.

En sådan omständighet som särskilt nämns i hovrättens dom är att allmänhetens tilltro till korrekt myndighetsutövning och till de offentliga organens integritet är ett väsentligt skyddsintresse för den offentliga sfären.

Andra omständigheter som det pekas på i hovrättens dom som relevanta för bedömningen är mottagarens position, förmånens värde, huruvida mottagarens arbetsgivare har lämnat samtycke till att mottagaren erhåller förmånen, den grad av öppenhet med vilken förmånen har lämnats och sambandet mellan förmånen och mottagarens tjänsteutövning.

Hovrättens dom har överklagats till Högsta domstolen av samtliga de dömda, liksom av FST och SKAP. Om Högsta domstolen kommer att meddela prövningstillstånd går naturligtvis inte att säga med säkerhet, men uteslutet är det förmodligen inte.

Med verkan från den 1 juli 2012 skedde det omfattande ändringar i brottsbalkens korruptionsbestämmelser och de tilltalades skuld i det nu aktuella fallet prövades såväl enligt de äldre som enligt de nya bestämmelserna. Förutsättningarna för straffbarhet är dock i alla nu relevanta hänseenden oförändrade före och efter den 1 juli 2012 och eventuella skillnader i hur fallet med de så kallade kulturcheferna har bedömts i jämförelse med bedömningen i Mamma Mia-fallet kan i vart fall inte förklaras med hänvisning till 2012 års lagändringar.

Det går i och för sig att finna skillnader mellan fallet med de så kallade kulturcheferna och Mamma Mia-fallet, men dessa pekar i olika riktningar.

Några sådana skillnader har att göra med att det i fallet med de så kallade kulturcheferna rörde sig om ett flertal inbjudningar under en period av flera år, medan det i Mamma Mia-fallet endast rörde sig om en tillställning, men å andra torde biljetter till Mamma Mia-föreställningen ha varit mycket eftertraktade och sålunda ha haft ett extra högt värde för de inbjudna, liksom tjänstenyttan för de inbjudna och dessas arbetsgivare av deltagande TeliaSoneras arrangemang framstår som lägre än nyttan av deltagandet i FSTs och SKAPs tillställningar.

Vid en så kallad samlad bedömning är det svårt att helt frigöra sig från intrycket att hovrättens majoritet måhända har gjort en strängare bedömning än vad Stockholms tingsrätt gjorde i Mamma Mia-fallet.

I avsaknad av en i lag bestämd definition av vad som skall anses utgöra en "otillbörlig förmån" kommer det fortsatt att finnas en gråzon mellan det som är tydligt tillåtet respektive tydligt otillåtet och företrädare för näringsliv, organisationer och myndigheter kommer tvingas att fortsätta leva i osäkerhet, men den som vill vara på den säkra sidan bör, i vart fall i avvaktan på att hovrättens dom eventuellt prövas av Högsta domstolen, avstå från att bjuda in till eller delta i arrangemang som liknar de som i fallet med de så kallade kulturcheferna och i synnerhet gäller detta andra arrangemang än rent enstaka sådana.